

Break-out Team: 'Herstel de balans tussen mens en natuur'

Manifest voor een veerkrachtig en evenwichtig Nederland

Juli 2020

Een beklemmende angst voor 'het virus' hield Nederland en de wereld maandenlang in de greep. Inmiddels is de *lockdown* voorbij, maar de crisis heeft een lange echo. COVID-19 sluimert nog en virologen voorzien op korte termijn een tweede golf. Economen verwachten dit najaar een diepe recessie. Onzeker stellen we elkaar vragen. Hoe groot is de schade? Hoe nu verder met onze volksgezondheid? Wat te doen met economie, onderwijs en klimaat?

Als *Break-out Team* denken we creatief en onafhankelijk mee over deze vraagstukken. Dat doen we vanuit zorg voor en betrokkenheid met onze samenleving. De tijd dringt, want deze crisis grijpt diep in. Er is geen enkele reden om rustig achterover te leunen. Ons team, een groep van 25 onafhankelijke denkers en doeners, wil in dit manifest de richting wijzen voor een zichzelf vernieuwend en veerkrachtiger Nederland. Vanuit hoop en realisme. Omdat wij her en der positieve bewegingen signaleren waarop dit land kan voortbouwen. Geen ruimte voor fatalisme. Wij willen doorpakken. Omdat er naast alle nieuwe bedreigingen ook vele kansen liggen om het tij te keren. Ja, dat vereist een ongekende ommezwaai in denken en doen. En ja, dat vraagt om een andere, meer wendbare levenshouding. Van ons allemaal.

Loskomen

In dit manifest presenteren wij drie balansprincipes op weg naar herstel. Dat zijn: *balans tussen mens en natuur*, *balans tussen mensen (in termen van gelijkheid)* en *balans tussen zekerheid en onzekerheid*. Verderop in dit stuk zijn deze principes uitgewerkt in 11 actiepunten. Bij deze roepen wij iedereen in Nederland op om los te komen van de oude manier van leven. Zet daarin vandaag, samen met ons, een noodzakelijke eerste stap. Want er is een gevaarlijke neiging om te blijven hangen in de verslaving van crisismanagement. Durf te veranderen. Hopen dat het straks 'weer een beetje normaal wordt' is menselijk en begrijpelijk. Maar als we niet wezenlijk veranderen struikelen we van de ene naar de andere crisis. We roepen op tot bezinning, realisme en vertrouwen. Laten we met elkaar nadenken en het geloof in vooruitgang vasthouden.

Op eigen benen

Het is een rare tijd. Als burgers werden we 'voor ons eigen bestwil' centraal en hiërarchisch door een onbekend diep dal geleid, en dat was tijdelijk nodig. Nu, juli 2020, staan we weer op eigen benen. Langzaam keert het gevoel terug dat we weer vrijwillig over ons eigen leven gaan. Overheid en politiek vormen niet langer het crisiscentrum van een verontruste samenleving die naar hen opkijkt. Ook zonder applaus redden dokters en verpleegkundigen mensenlevens. Ze pakken het werk van alledag weer op. De economie móet weer op gang komen. Teveel regels, restricties en handhaving leggen zo'n beetje alles stil. Dat doet pijn. Want dit land koestert heel veel zelfstandige, eigenzinnige ondernemers die hun nek durven uitsteken, en goed zijn voor hun werknemers. Dankzij hun bedrijven hebben burgers een inkomen om van te leven. Dat besef zit diep in ons.

Gewoontes

Ogenschijnlijk keert de rust terug. Wat ons nu het meest bedreigt, is dat de crisis voor niets is geweest. Dat die bijzondere periode ons niets heeft geleerd en daardoor - in de een of andere vorm – gaat terugkeren. Om de doodeenvoudige reden dat we niet wezenlijk willen ingrijpen in onze gewoontes, gedrag, beleid en instituties. Terwijl dit een uitgelezen moment is om te veranderen. De crisis toonde aan dat we met onze levensstijl op een gevaarlijk pad zaten. Desondanks blijven we verlangen naar *business as usual*. Een hang naar oude verworvenheden, naar vroegere gewoontes en routines. Durven we daar afscheid van te nemen?

Van disbalans naar herstel van balans

Het *Break-out Team* constateert ernstige disbalansen in onze samenleving. Wij pleiten voor herstel van evenwicht om het land weerbaar en veerkrachtig te maken voor de uitdagingen in de nabije toekomst.

De eerste disbalans is die **tussen mens en natuur**. Op grote schaal vernietigen wij natuur. De mens waant zich superieur en voelt zich verheven boven de natuur en ook boven dieren. Wij produceren ten koste van de aarde en lenen hulpbronnen van de aarde, maar betalen niet terug. Klimaatverandering en verlies aan biodiversiteit zijn hiervan directe of indirecte gevolgen. Hoe wij met dieren omgaan en met het houden van dieren is een belangrijke oorzaak van de coronapandemie. Nederland is het meest veedichte land ter wereld en waar veel dieren en mensen dicht op elkaar leven. Daardoor is grote kans op zoönosen, zoals we gezien hebben met de uitbraken van Q-koorts, BSE en vogelgriep. De natuur slaat hard terug. Een klimaatcrisis lijkt inmiddels onvermijdelijk. Daarvan zijn de gevolgen nog veel ingrijpender dan de coronacrisis. Het vraagt om een nieuwe zienswijze. Een hernieuwde balans tussen mens en natuur, waarbij wij ons als onderdeel van de natuur gaan zien en bereid zijn te leren van de vitaliteit, veerkracht, wendbaarheid en diversiteit van de natuur.

De tweede disbalans is de **sociale en economische ongelijkheid tussen mensen**. Die neemt steeds meer toe en is een bron van sociale onrust. Ook door de coronacrisis. Want kwetsbaren worden kwetsbaarder en sterken nóg weer iets sterker. Generaties lang hebben we elkaar voorgehouden dat wie talent heeft en hard werkt, er altijd komt. Ongeacht gender, ras, kleur of land van herkomst. Die mythe ligt aan duigen. Veel discriminatie bleef al die tijd verborgen. Het werd niet gezien of tegen beter weten in glashard ontkend. Maar discriminatie en kwetsbaarheid gaan hand in hand. Een groot deel van onze bevolking staat extra zwak tegenover COVID-19 door slecht werk met slecht transport, maar ook door slechte huisvesting, slechte voeding en het gebrek aan geld om daar iets aan te verbeteren.

De derde disbalans is die tussen **zekerheid en onzekerheid**. We leunen teveel op controle en beheersing, vanuit ogenschijnlijke zekerheid. Omgaan met onzekerheid vinden we lastig. Maar dat was precies de valkuil van COVID-19: er werd voor gewaarschuwd door experts, maar dat werd stelselmatig genegeerd. Het was een blinde vlek. Wij focussen ons op het beheersen van kleine risico's, maar negeren de grote risico's. Wij sturen liever vanuit controle en beheersing. Dat is echter een schijnwerkelijkheid. De complexe wereld waarin wij leven gaat gepaard met

permanente onzekerheid. Wij moeten daarmee leren omgaan en accepteren dat wij alleen kunnen sturen vanuit onzekerheid. Nu nog voeren efficiëntie en rendement de boventoon. De natuur leert ons echter uit te gaan van diversiteit, veerkracht en wendbaarheid. Dat geldt voor al onze domeinen en systemen, en zeer zeker ook voor leiderschap. Het betekent een immense trendbreuk voor onderwijs, media en politiek. Want het publiek debat predikt nu vooral de illusie van beheersbaarheid en zekerheid.

Zoals gezegd: wij zijn hoopvolle realisten. Nederland kan van binnenuit veranderen als er vanaf nu permanent en systematisch aandacht is voor ***balans tussen mens en natuur, gelijkheid als uitgangspunt*** en ***omgaan met onzekerheid***.

Agenda met 11 actiepunten

Met het oog op herstel van noodzakelijke balans heeft het *Break-out Team* elf actiepunten opgesteld voor de maatschappelijke agenda.

1. *Zet concrete stappen naar nieuwe, meer directe vormen van democratie.*

Wij denken aan nieuwe en moderne vormen van democratie waarin de besluitvormende partij vooraf kaders stelt voor een beslissing en niet achteraf bepaalt. Dan ontstaat gedragen besluitvorming en is er werkelijk inspraak. In vergelijking met landen als Zwitserland, Frankrijk en Schotland loopt Nederland hierin achter. In de huidige structuur van volksvertegenwoordiging en de cultuur van 'polderen' staan burgers op te grote afstand. Daardoor voelen zij zich niet erkend en gezien. Die positie van *niet gezien* en *niet gehoord worden* maakt mensen vatbaar voor extreme ideeën op alle maatschappelijke vraagstukken en voor polarisatie van standpunten. Deze tijd van transitie vraagt om hernieuwd evenwicht tussen *top-down* en *bottom-up*. De overheid stelt kaders en daarbinnen krijgen burgers directe invloed en zeggenschap. Daarom pleiten wij voor experimenten met nieuwe vormen van democratie, zoals burgerpanels. Moderne digitale technologie helpt ons daarbij. Ook dat heeft de coronatijd geleerd. Via digitale kanalen is directe inspraak van miljoenen mensen mogelijk. Een eerste stap zetten richting een *digital state* (zoals al zichtbaar in Estland) brengt ons verder dan vertraging via grondwetwijzigingen en onderzoekscommissies.

2. *Stimuleer een nieuwe, duurzame en regionale economie.*

De coronacrisis leert ons dat wij te afhankelijk zijn van het buitenland. Vitale producten om de crisis te bestrijden worden elders gemaakt. Denk aan medicijnen, mondkapjes en beademingsapparatuur. Maar dat geldt ook in bredere zin voor voedsel, energie en grondstoffen. We zijn te afhankelijk van mondiale productieketens en dat maakt ons kwetsbaar. Als we essentiële producten weer zelf gaan produceren wordt onze economie weerbaarder. Dat past naadloos bij het idee van de circulaire economie, die een schaalgrootte vraagt van 50 bij 50 kilometer - grofweg een regio. We kunnen niet terug naar een autarkische regionale economie. De productieketens doorkruisen de hele wereld en kunnen niet zomaar worden doorgeknipt. Groenere en kortere ketens voor vitale producten als medicijnen, voedsel, energie en grondstoffen zijn wel mogelijk, als

onderdeel van een regionale economie. Een nieuwe Green Deal is nodig voor het stimuleren van zo'n duurzame en regionale economie. De komende 30 jaar moet de CO₂-uitstoot in Nederland vijf keer zo snel dalen als in de afgelopen 30 jaar. Daarom moeten we grootschalige investeringen niet uitstellen, maar juist naar voren halen. Dat betekent versneld investeren in een groot aantal wind-op-zeeparken, in groene waterstof voor de industrie, maar ook in regionale, hybride warmtenetten. Tegelijkertijd zijn investeringen nodig in houten nieuwbouwwoningen en aanloopsubsidies voor aardgasloze woningen. Ook het sluiten van alle kolencentrales, het versneld doorvoeren van een hoge CO₂-prijs van minimaal 50 euro per ton CO₂ én het stoppen met subsidiëren van biomassa horen bij die inhaalslag. Voer bovendien een minimumprijs in van 100 euro voor een vliegticket, met als stelregel dat een vliegticket binnen Europa niet goedkoper mag zijn dan een treinticket. In het begin van de crisis leefden we plots in schone lucht met schoon oppervlaktewater. Laten we dat zo goed mogelijk proberen vast te houden in 'het nieuwe normaal'.

3. ***Verander het onderwijs, gericht op een nieuwe samenleving en economie.***

Onderwijs moet zich focussen op persoonlijke ontwikkeling en attitudeverandering, terwijl het nu vooral gericht is op kennisconsumptie en (passieve) kennisoverdracht. Wij pleiten voor herstel van balans tussen kennis & ontwikkeling en theorie & praktijk. Het doel is betekenisvol onderwijs, dat leerlingen voorbereidt op een andere samenleving en economie. Onderwijs waarin zij de veerkracht en vitaliteit van de natuur ervaren. Vanuit de attitude dat de mens onderdeel uitmaakt van die natuur en veel kan leren van de natuur. Dat leert ze ook anders omgaan met onzekerheden en risico's. In een stimulerende uitdagende leeromgeving die gericht is op samen denken en samenwerken.

Wij pleiten voor een andere organisatie van onderwijs, met een dynamisch, ontwikkelingsgericht curriculum dat inspeelt op de grote, actuele vraagstukken waar wij als mensen voor staan. Met persoonlijke leerroutes en gericht op ervaringen. Geef leerlingen invloed op het curriculum en leer hen menselijke vaardigheden (*soft skills*). Dat maakt onderwijs meer relevant en vergroot de participatie van toekomstige volwassenen. Praktisch kan dit worden vormgegeven door intensieve samenwerking tussen schoolleiders, leraren, leerlingen en ouders. Daarbij hoort ook meer ondersteuning en financiële investeringen in het onderwijs en in professionals. Leren stopt nooit en is een integraal onderdeel van het leven. Dit leidt tot inclusief onderwijs waarbij iedereen welkom is en gelijke en optimale kansen krijgt.

4. ***Waardeer en Stimuleer de kracht van kunst en cultuur.***

Kunstenaars en creatieve geesten verbeelden niet alleen de toekomst, maar laten ons ook anders kijken naar de werkelijkheid. Kunst en cultuur zijn van vitaal belang voor onze gezamenlijke mentale veerkracht en voor een weerbare samenleving. In tijden van chaos en onzekerheid is grote behoefte aan verbeeldingskracht, durf en creativiteit. Dit zijn bij uitstek kwaliteiten van schrijvers, beeldende kunstenaars, acteurs, dansers, musici en dj's. In de afgelopen tijd is veel gesproken over het nog onbekende *nieuwe normaal*. Creatieve geesten gaan ons hierin voor. Zij geven energie aan een nieuwe,

onconventionele manier van denken, ervaren, kijken en handelen. Die vormt de basis van het nieuwe normaal. Als velen dit omhelzen ontstaat nieuwe cultuur. Cultuur is ook datgene wat grote groepen verbindt, of het nu voetbal, de Nederlandse taal of onze identiteit is. Helaas is er nog onvoldoende steun voor de kunst- en cultuursector, terwijl die de afgelopen 15 jaar zwaar getroffen is door grootschalige bezuinigingen. Veel theaters, musea, culturele instellingen en evenementenbureaus kunnen het hoofd maar net boven water houden. Deze crisis kan de nekslag vormen als structurele steun achterwege blijft. De lobbykracht van de kunst-, cultuur-, en evenementenbranche is veel minder dan die van de luchtvaartsector, landbouw of industrie. Daarom is publieke druk van groot belang om deze sector overeind te houden en zo te werken aan het herstel van balans tussen mentale, emotionele en fysieke gezondheid.

5. *Stimuleer en bouw voort op vertrouwen en verantwoordelijkheid.*

Wat aandacht krijgt groeit. Maak daarom zichtbaar wat er in de samenleving gebeurt om elkaar te helpen. Goede voorbeelden zijn er te over. Denk op lokaal niveau aan winkeliers, leerkrachten, buurtwerkers en burgers. Laat zien hoe we met elkaar de negatieve gevolgen van deze crisis kunnen opvangen. Laat zien hoe wij in dit land solidair blijven om verdere besmetting te voorkomen. Beloon innovatie, waardeer initiatieven, want bij een eventuele volgende golf hebben we deze inzet en inzichten hard nodig. De overheid kan het niet alleen en het bedrijfsleven ook niet. Stop met de overmaat aan negatieve berichtgeving die louter de angst aanjaagt bij mensen. Anders komt de economie niet echt op gang en is de financiële en geestelijke schade niet te overzien. Geef aandacht aan positieve tendensen in de samenleving, zoals burgerinitiatieven, liefdadigheidsacties en donaties aan voedselbanken. Geen propaganda, maar goed en eerlijk nieuws over alle inspanningen om dit land gezond en vitaal te maken.

6. *Verander de gezondheidszorg vanuit leerervaringen van de crisis.*

De coronacrisis laat zien dat de zorg veerkrachtig is en over schotten heen kan samenwerken. Maar ook dat de zorg versneld kan overschakelen op online zorgdiensten en niet selecteert op sociaaleconomische achtergrond van patiënten. Iedereen krijgt dezelfde hulp, ongeacht de kosten. Die financiële zekerheid geldt zowel voor het zorgsysteem als voor de patiënt. De crisis bewijst dat we verder kunnen kijken dan kosten. Dat er meer is dan alleen winst- en budgetmaximalisatie. Daarvoor hulde.

Toch markeerde de crisis ook de disbalans in het zorgstelsel. Tussen *care* en *cure*, waarbij de *care* op veel plaatsen volledig is vergeten. Disbalans ook tussen curatie en preventie, omdat de nadruk nog steeds op curatie ligt, terwijl al lang bekend is dat preventie leidt tot meer gezonde levensjaren. Vanwege deze structurele disbalans is de zorg - zoals we die kennen - aan het einde van een levenscyclus gekomen. Te complex, bureaucratisch en rendementsgedreven. De zorg is in essentie een publiek goed en hoeft geen winst te maken. De zorg is bedoeld om mensen beter te maken en gezond te houden. Al jaren zijn veel zorgmedewerkers gefrustreerd over de hoge werkdruk, lage salarissen, bureaucratiesingering en bezuinigingen. In een nieuw zorgstelsel kan de mens centraal staan en niet de grote zorgorganisatie. Dan draait het om vertrouwen, samenredzaamheid en

preventie. Op die wijze wordt zorg een integraal onderdeel van ons leven: op ons werk, thuis, sport en recreatie, in plaats van een aparte sector.

Gezonde mensen hebben veerkracht. Goede voeding en voldoende beweging zijn essentieel. Beloon daarom goed gedrag, ook op de werkvloer. Voorzie mensen van juiste informatie. Slimme apps op de telefoon helpen daarbij. Zoals we tijdens de *lockdown* al veel meer digitale zegeningen hebben geteld, zowel in patiëntencontact, als in onderlinge communicatie. Waar een crisis al niet goed voor is...

Een nieuw zorgstelsel is regionaal en lokaal georganiseerd. Op lokaal niveau staat de coöperatieve gedachte centraal, met integrale centra voor onderwijs, zorg en welzijn. Op regionale schaal werken overheid, zorgbedrijven en maatschappelijke organisaties nauw samen, waarbij zorgpreventie centraal staat.

7. *Differentieer in steunpakketten van de staat.*

Wij pleiten voor langdurige steun aan het midden- en kleinbedrijf. Dat is de kurk waarop de Nederlandse economie drijft. Bouw noodhulp aan grote bedrijven als eerste af, maar wel in een rustig tempo. Dat geeft financiële speelruimte voor hulp aan het mkb, vooral aan ondernemers die zelf met nieuwe plannen voor herstel komen. Veel mkb'-ers zullen werkloos raken door de komende recessie en verdienen steun, vooral zij die hun schulden niet kunnen afbetalen of de huur niet meer kunnen opbrengen. Grote, spraakmakende organisaties moeten redelijk voor zichzelf kunnen zorgen. Als die buffer er niet is, dan is dit te wijten aan slecht financieel beleid. Ook hier geldt: eigen verantwoordelijkheid eerst.

De afgelopen jaren is een nieuw economisch ecosysteem ontstaan, dat bestaat uit netwerken en gemeenschappen van *startups*, *scaleups*, mkb'-ers en entrepreneurs. Dit ecosysteem groeit snel, maar de crisis hakt er in voor deze kleine bedrijven. Daarom behoeft dit kwetsbare ecosysteem langdurige steun. Zowel in magere als vette jaren blijven zij grotendeels afhankelijk van de staat.

Grotere bedrijven die opnieuw steun verlangen, moeten we streng blijven bevragen op het uitkeren van dividend, bonussen en topsalarissen. Als extra voorwaarde voor die steun moet een bedrijf worden beoordeeld op slagkracht, wendbaarheid en duurzaamheid. Welke duurzame innovaties staan op stapel? Wat is hun positieve impact op de samenleving? Hoeveel gaat het bedrijf zelf investeren? Hoe gaan zij met hun personeel om? Door welke investeringen en geplande uitbreidingen gaat een streep?

8. *Werk hard aan een inclusieve economie en stimuleer sociaal ondernemerschap.*

Maak van de nood een deugd. We hebben in de crisis veel sociaal ondernemerschap gezien op wijk- en buurtniveau. Stimuleer het vermogen van de samenleving om zelf te organiseren. We denken aan digitale ruilplatforms voor burgerdiensten. Zo kunnen kwetsbare burgers die zich inzetten voor buurt of wijk een basisinkomen verwerven. Dit versterkt tevens burgerschap en solidariteit. Dankzij het principe *back to local* kunnen we ook het teveel aan transportbewegingen tegengaan. Zowel in vlieg- en autoverkeer als ook binnenlands vervoer.

Werk aan een inclusieve economie waarin iedereen actief kan meedoen. Dus ook kwetsbare groepen mensen die door de crisis buiten de boot dreigen te vallen. Daaronder vallen veel flexwerkers, zzp'-ers en mkb'-ers. Met 2,2 miljoen flexibele arbeidskrachten en 1,2 miljoen zelfstandigen is het flexwerk in Nederland extreem doorgeschoten. Maar arbeid is geen wegwerpartikel. Bij het inclusief maken van de economie kunnen sociale ondernemingen een belangrijke rol spelen. Zij proberen kwetsbare mensen aan werk te helpen en doen dat goedkoper en effectiever dan bij arbeidsbemiddeling door commerciële organisaties of de overheid. Een inclusieve economie vraagt om verbindende partijen die de mens centraal stellen en maatschappelijke waarden creëren. Sociale ondernemingen doen dat en verdienen onze steun, want als kwetsbare groepen buiten de boot vallen zijn de kosten voor de samenleving nog véle malen hoger.

9. ***Stimuleer digitaal het zelfsturend en zelfcorrigerend vermogen van mensen.***

Zwermgedrag is in opkomst. Een snel gedeelde oproep via sociale media zorgt in een mum van tijd voor een massaal bezochte protestactie op De Dam of het Malieveld. Bij manifestaties rondom corona in Hong Kong en Parijs, maar ook tijdens recente boerenprotesten in Nederland zagen we de effecten. Onze politie, maar ook burgemeesters blijken nog niet berekend op zo'n snelle opkomst. Onze vertrouwde manier van 'polderen' helpt onvoldoende om rust en vrede te bewaren. Onlustgevoelens doemen niet voor niets op. De politiek moet iets met al deze uitingen van onvrede. Met alleen streng optreden door politieagenten en boa's ben je er nog lang niet. Ook hier geldt: op de weg van directe democratie komen we verder.

Geef een positieve draai aan diezelfde technologie waarmee zwermgedrag ontstaat. We denken bijvoorbeeld aan een vrijwillige, centrale app die jou en anderen waarschuwt voor risico's in een bepaalde omgeving. Extra aandacht is nodig voor *cybersecurity*. Want wie is verantwoordelijk voor beoordeling en censuur van verkeerde, foute of ronduit misdadige *online* boodschappen? Onze zorg moet uitgaan naar het eigendom van ieders data. Maak mensen bewust aan wie zij expliciete toestemming geven om daarvan gebruik te mogen maken.

In bredere zin moeten we nieuwe, levende technologieën durven omarmen. Mechanistische technologieën als uitvloeisel van de industriële revolutie hadden in het verleden de nodige nadelen voor mens, natuur en samenleving. Denk aan sociale ongelijkheid, werkloosheid en het verdwijnen van de menselijke maat. De toekomst is aan levende technologieën, die in lijn zijn met de ontwerpprincipes van de natuur en daardoor natuur, mens en samenleving verrijken. Voorbeelden hiervan zijn quantum technologieën (zoals *artificial intelligence*, sensoren), maar ook evoluerende algoritmes, biomimicry, nanotechnologie, zonne-energie en kernfusie. Nederland moet met een samenhangend plan komen voor deze opkomende, levende technologieën die een positieve impact hebben. Ook vanuit ethisch perspectief, met het oog op *open source* en *privacy by design*. China heeft al zo'n veelomvattend plan. Dit vergt een andere industriepolitiek, vanuit een langetermijnvisie. Met investeringen in en scherpe keuzes

voor minder fysieke locaties waar veerkrachtige *offline* en *online* ecosystemen de mondiale concurrentiekracht kunnen vergroten.

10. Richt steden en wijken anders en duurzaam in.

Zet in op gezond leven in buurten en wijken vanuit de focus op preventie. Zorg ervoor dat gebieden open zijn voor voetgangers en fietsers; leg wandelpaden en looproutes aan, creëer sportgelegenheden. Verbreed de fietspaden in steden, want steeds meer mensen zullen de fiets of e-bike nemen in plaats van de auto. Stimuleer stedelingen om de natuur op te zoeken en maak hen vertrouwd met de kracht en vitaliteit van de natuur. Ontwikkel meer groene zones in steden, want tal van studies tonen aan dat mensen gezonder zijn als ze in een groene omgeving wonen. Groene zones dragen ook bij aan balans tussen de stedelijke leefomgeving en natuur. Juist in deze coronaperiode wordt duidelijk hoe belangrijk een groene buitenruimte is voor steden. Zo heeft de gemeente Rotterdam verregaande plannen om de stad te vergroenen. Tien vitale locaties in de stad zijn aangewezen om uit te groeien tot aantrekkelijke openbare plekken voor bewoners en bezoekers. Het nieuwe groen gaat ten koste van het autoverkeer, wat goed aansluit bij de trend om steden autoluw te maken.

Stimuleer ook de aanschaf van zonnepanelen op buurt- en wijkniveau. Inmiddels heeft zo'n 1 miljoen huishoudens in Nederland zonnepanelen op de daken, maar nog geen 5% van alle geschikte daken wordt gebruikt voor zonnepanelen. Dit is de tijd voor een doorbraak. Drie op de vier Nederlanders wil graag zonnepanelen, maar de meeste mensen willen daarbij gefaciliteerd worden. Zo loopt in Parkstad Limburg al jaren een succesvol zonneproject waarbij gemeenten alles regelen voor inwoners; aanschaf, plaatsing, onderhoud en ook financiering. Het initiatief ontzorgt mensen volledig. Duizenden doen al mee aan dit *bottom-up* project. En daar waar de daken niet geschikt zijn, kunnen ook de gevels worden gebruikt voor zonnepanelen. Nu op tal van plaatsen zonneparken uit de grond schieten, neemt de weerstand tegen deze parken allengs toe. Een stelregel zou kunnen zijn: eerst de daken volleggen en dan pas op de grond verder.

De plaatsing van windmolens loopt achter bij de klimaatopgave. Ook hier speelt weerstand een rol. Als mensen mede-eigenaar worden van windmolens nemen de bezwaren zienderogen af, blijkt in de praktijk. In het huidige beleid wijst de overheid - van bovenaf - de locaties voor nieuwe windparken aan. Deze aanpak werkt vertragend en vergroot de tegenstand. Voor we het weten staat de hele Noordzee buitendijks vol windmolens, maar verzanden we binnendijks in oeverloze discussies. Wij bepleiten: geef buurtbewoners ruimte voor meer eigen initiatief. Laat hen samen ondernemen. Stimuleer nog meer de oprichting van buurtcoöperaties voor duurzame energie. Daarvan zijn er al zo'n vijfhonderd in Nederland. Dat zet ook druk op het centrale energiesysteem om nog sneller te verduurzamen.

11. *Werk hard aan een inclusieve samenleving.*

De mythe dat het coronavirus iedereen in gelijke mate treft - ongeacht afkomst, huidskleur of woonplaats - is inmiddels doorgeprikt. Het coronavirus is geen sociale gelijkmaker. Integendeel, de armste en kwetsbaarste mensen worden het hardst getroffen, zoals mensen in sloppenwijken en vluchtelingen in primitieve kampen. Maar ook in rijke landen lopen mensen met lage inkomens meer risico. Denk ook aan verpleegkundigen, buschauffeurs, politieagenten, ouderenverzorgers, vakkenvullers en winkeliers. Juist de mensen die in de frontlinie staan krijgen slecht betaald en lopen een groter risico om besmet te raken, omdat ze vaker aan het virus worden blootgesteld.

Voor veel zzp'ers, mkb'ers en flexwerkers geldt dat zij geen financiële buffer hebben. Zij worden onevenredig zwaar getroffen door de crisis. Het virus vergroot de ongelijkheid en exclusiviteit. Er zijn krachtige maatregelen nodig om deze disbalans te doorbreken en gericht te werken aan een inclusieve samenleving. Voor de arbeidsmarkt denken wij aan een veel betere inspectie van fabrieken en opslagplaatsen; werkplekken die een slechte reputatie hebben. Maar ook aan quota voor toelating van divers personeel.

Op het gebied van de woningmarkt ligt een schone taak voor woningcorporaties. Ook sociale huurwoningen met een zeer lage huurprijs kunnen zij aanpakken op veiligheid, ruimte, ventilatie en hygiëne. Het is een stap om tweedeling in de samenleving tegen te gaan. In dat licht bezien kunnen corporaties hun bewoners op nog veel meer terreinen ondersteunen, dan alleen op huisvesting. Vanuit ons een dringend appel richting verhurende partijen om zelf die eerste, belangrijke stap te zetten.

Tot slot bepleiten wij het stap voor stap invoeren van het basisinkomen; een maandelijks bedrag van de overheid voor iedere burger. Vergelijkbaar met Amerika en Spanje, waar inmiddels een noodbasisinkomen is ingevoerd. Veel zzp'ers en flexwerkers in Nederland zitten in één klap zonder inkomen en zijn kwetsbaar. Uit onderzoek blijkt dat een basisinkomen de sociale ongelijkheid verkleint. Het kan grotendeels bekostigd worden uit bestaand geld. Als we het bureaucratisch systeem van uitkeringen, kortingen en toeslagen volledig afbreken, komt dat geld vrij voor een basisinkomen, aangevuld met geld uit belastingverhoging.

Wat gaan wij verder doen?

Wij barsten nog van de ideeën, maar willen ook graag in dialoog met andere netwerken en gemeenschappen – eigenlijk met een ieder die open staat voor wezenlijke verandering. Goede en constructieve ideeën zijn altijd welkom. Dankzij moderne technologie kunnen wij in korte tijd veel mensen raadplegen. Wij willen niet alleen zenden, maar juist ook ontvangen. Daarom bieden wij een platform voor innovatieve ideeën voor het post-coronatijdperk. Zo werken wij gezamenlijk aan een toekomstbestendig Nederland, vanuit het vertrouwen dat Nederland alert blijft en accuraat meebeweegt in de ongekend uitdagende periode die nog gaat volgen.

22 juli 2020, vanuit het *Break-out Team* (www.breakoutteam.nl)

Steven de Waal

Jan Rotmans
Bob de Wit
Evelien Ketelaar
Madeleen Mulder
Chantal Suissa
Carla Hofland
Pieter Lossie
Sjef Drummen
Yuri van Geest
Engbert Breuker
Christian Kromme
Yolanda Eijgenstein
Anke Siegers
Ferenc van Damme
Eva Wals
Tom van 't Hof
Rick Brink
Teun Toebes
Michaéla Schippers
Ronald Helder
Marianne Zuur
Talitha Muusse
Dieger ten Berge
Emmely Levèfre